

Inslag av cannabis vid dödligt våld i Stockholm och i Sverige

Delrapport 1 i en serie om cannabisproblematiken bland unga vuxna i Stockholms län

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin

Box 45436, 104 31 Stockholm

ces.sls@regionstockholm.se

Rapport 2022:1

ISBN 978-91-87691-86-7

Författare: Sven Granath

Språkgranskning: Mika Gårdinger

Layout: Viktoria Jonze

Omslagsfoto: Ove Nordström

Stockholm februari 2022

Rapporten kan laddas ner från Folkhälsoguiden,
www.folkhalsoguiden.se

Ett samarbete mellan

Förord

Cannabis är den i särklass vanligaste drogen i Sverige och användningen är större i Stockholm än resten av landet. Samtidigt som alkoholkonsumtionen sjunker, ökar cannabismarknaden i komplexitet och omfattning. Konsumtionen är högst hos unga vuxna.

Cannabisanvändning har negativa hälsoeffekter som inkluderar en hög risk för beroende och sannolik koppling till allvarlig psykisk sjukdom. Cannabis har också stora negativa sociala effekter och påverkan på brottslighet. Högkonsumenter klarar sig betydligt sämre i skolan och på arbetsmarknaden, samtidigt som den illegala cannabismarknaden driver kriminalitet och är en möjlig orsak till det ökande vapenvåldet.

Cannabis kan alltså leda till en sämre och mindre jämlik folkhälsa, både direkt och indirekt. Sverige har en unik lagstiftning inom narkotikaområdet och drogens inverkan på folkhälsa kan därmed vara annorlunda i Stockholm jämfört med storstadsregioner i andra länder. Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) har därför fått i uppdrag av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen i Region Stockholm, att kartlägga och analysera cannabisproblematiken med fokus på unga vuxna i Stockholms län.

Uppdraget syftar till att belysa en rad angelägna frågor såsom

- mörkertal kring användning
- attityder till cannabis och behov av information och stöd
- hälso- och sjukvårdens roll
- var och när bruk och langning sker och av vem
- cannabisbrottens inverkan på närsamhället.

Uppdraget har genomförts i samarbete mellan Region Stockholms CES och STAD vid Centrum för psykiatriforskning, samt institutionen för global folkhälsa vid Karolinska Institutet, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad vid Kungliga Tekniska högskolan och Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Rosaria Galanti vid CES har lett arbetet. Resultaten redovisas i en serie av rapporter under 2022.

I vår första delrapport undersöker vi hur inslaget av cannabis i det dödliga våldet förändrats i Stockholms län och i övriga landet under åren 2008 till 2019. Vi beskriver också om brotten var motiverade av konflikter kring cannabishantering, jakt på pengar till cannabiskonsumtion eller om de inblandade var påverkade av cannabis. Resultaten visar att drogen spelar en allt större roll i det dödliga våldet. Åtgärder för att minska utbud av och efterfrågan på cannabis är därmed en angelägen del av det våldsförebyggande arbetet. Rapporten är skriven av fil.dr. Sven Granath. Han har under arbetet varit anknuten till CES och institutionen för global folkhälsa vid Karolinska Institutet.

Cecilia Magnusson

Verksamhetschef

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	5
Bakgrund och syfte.....	6
Våldet kan ha olika kopplingar till droger – men hur ofta till cannabis?	6
Syfte och frågeställningar	7
Metod och material	8
Population och data	8
Information om typ av drog och narkotikakoppling vid brotten	8
Beräkningar och analys.....	9
Resultat	11
Cannabis det vanligaste droginslaget i dödligt våld.....	11
Vanligt med någon drogkoppling – oftast farmakologisk – i fallen	11
Inslagen av cannabis ökar – men det gäller även vissa andra droger.....	12
Ökning av både farmakologiska och systemiska inslag av cannabis vid brotten	13
Ökade cannabisinslag främst vid dödligt våld i kriminell miljö – men även vid spontana dispyter	14
Högre andel cannabisrelaterade fall i Stockholm	16
Dödligt våld med cannabisinslag vanligare bland unga	17
Stark koppling mellan cannabis och dödligt våld bland unga i Stockholm.	18
Cannabisinslagen vanligast vid dödligt våld som drabbar män	19
Slutsatser och diskussion	22
Leder mer narkotikakonsumtion till mer våld?	22
Tydliga samband mellan ökad konsumtion och ett ökat systemiskt våld.....	22
Vad innebär det för folkhälsan?	23
Ytterligare problem för och med redan marginaliserade grupper	23
Ett indirekt trygghets- och livschansproblem	23
Referenser	24
Bilaga. Bortfallsanalys.....	26

Sammanfattning

Under 2000-talet har personer som är inblandade i grovt och dödligt våld i Sverige, i ökande utsträckning varit påverkade av narkotika. I den här rapporten undersöker vi i vilken omfattning förövarna och offren var påverkade av cannabis vid dödligt våld mellan år 2008 och 2019. Vi undersöker också hur ofta brotten var motiverade av konflikter kring cannabishantering eller av jakt på pengar till cannabiskonsumtion. Undersökningen omfattar samtliga fall av dödligt våld i Sverige under perioden, omkring 1 000 stycken, men vi har lagt särskilt fokus på Stockholms län. Undersökningen utgår från data i Brottsförebyggande rådets (Brå) forskningsdata om dödligt våld samt data från domar och förundersökningar.

Mellan 2008 och 2019 förekom inslag av cannabis vid drygt 25 procent av alla fall av dödligt våld i Sverige. Det vanligaste var en så kallad farmakologisk koppling, det vill säga att förövaren eller offret var påverkade av cannabis vid brottet. Det gällde 11 procent av förövarna och 8 procent av offren. Det var också relativt vanligt med en systemisk koppling till cannabis i brotten, det vill säga att en konflikt kring cannabishantering var ett motiv till våldet (11 procent). Både systemisk och farmakologisk koppling till cannabis var vanligare vid fallen i Stockholms län (22 respektive 12 procent) än i övriga landet (14 respektive 7 procent).

I både Stockholms län och i övriga landet ökade inslagen av cannabis i det dödliga våldet tydligt under den studerade perioden. År 2016 till 2019 var 36 procent av allt dödligt våld i länet på något sätt kopplat till cannabis, jämfört med 23 procent år 2008 till 2011. Det har både blivit vanligare att de inblandade är påverkade av cannabis vid brottet och att motivet har upprinnelse i en konflikt kring cannabishantering. De fall som har motiverats av en jakt på pengar till cannabiskonsumtion, de så kallat ekonomiskt-kompulsivt cannabisrelaterade fallen, har däremot inte blivit fler.

Cannabisinslagen har främst ökat i det dödliga våldet av och mot ungdomar och unga vuxna, i synnerhet män. Det handlar oftast om dödligt våld som sker inom ramen för spontanbråk, fejder eller konflikter i kriminell miljö.

Resultaten visar alltså att våldsbenägna, spänningssökande individer i marginaliserade livsstilar de senaste åren alltmer har en preferens för cannabis som stimulansmedel, i stället för exempelvis alkohol eller amfetamin. Rimligen speglar detta en viss allmän ökning av cannabiserfarenheter bland unga på 2010-talet.

Resultaten i studien tyder samtidigt på att det i hög grad också är utbudet och tillgången på drogen som driver det systemiska våldet. Det tycks finnas en ökad tillgång på cannabis att sälja, vilket i sin tur skapar våld i konkurrens om marknader.

Att det bland personer som riskerar att bli inblandade i grova våldsbrott, särskilt de unga, finns såväl konsumtion av cannabis som konflikter i hanteringen av drogen, är både ett socialt och hälsomässigt problem för gruppen. Ökningen av ett systemiskt narkotikarelaterat dödligt våld är dock indirekt också ett bredare folkhälsoproblem, eftersom våld skapar otrygghet och till och med ojämlikhet i livschanser. I Stockholms län har det tagit sig uttryck i ett ökat antal dödsskjutningar. Det är viktigt ur flera folkhälsoperspektiv, att på lokal och på regional nivå vara observant på öknings av cannabiskonsumtion, eftersom konsumtionen riskerar att följas av ett ökat systemiskt narkotikarelaterat våld. Strategier för att minska det grövsta våldet bland unga bör därmed inbegripa insatser för att minska konsumtion av cannabis och andra illegala droger.

Bakgrund och syfte

Det är vanligt att narkotika förekommer som ett inslag vid grova våldsbrott, även de med dödlig utgång. Undersökningar från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar exempelvis att en betydande del av såväl förövarna som offren vid fullbordade mord eller dråp är narkotikapåverkade. Denna typ av inslag vid dödligt våld har ökat de senaste två decennierna – från att omkring 10 procent av förövarna och offren var narkotikapåverkade i början av 00-talet, till att drygt 20 procent var det vid mitten av 2010-talet (1). På motsvarande sätt har även andelen av de inblandade som har ett pågående narkotikamissbruk ökat, och är numera närmare 25 procent bland offren (1).

Även i de andra nordiska länderna tycks det på 2010-talet vara vanligt att förövarna och offren vid dödligt våld är narkotikapåverkade. Mellan en femte- och en fjärdedel av såväl de manliga förövarna som de manliga offren var narkotikapåverkade vid brottstillfället i länderna Norge, Island respektive Finland under 2010-talet (2).

Våldet kan ha olika kopplingar till droger – men hur ofta till cannabis?

När förövarna eller offren är narkotikapåverkade vid ett brott, kallas det för *farmakologisk* koppling (3). Men grovt och dödande våld kan vara kopplat till narkotika även på andra sätt. Amerikanska studier beskriver att det, utöver den rent farmakologiska kopplingen, kan finnas en *ekonomiskt-kompulsiv* respektive en *systemisk* koppling till droger (3, 4). Den ekonomiskt-kompulsiva kopplingen innebär att brottet motiveras av en jakt på pengar till konsumtion av droger, exempelvis ett våldsamt rån där förövaren vill få ihop pengar till droger. Den systemiska kopplingen innebär att brottet motiveras av en konflikt kring drogdistributionen mellan aktörer. Denna kategorisering har använts i beskrivande analyser av drogrelaterat dödligt våld i europeiska länder på 2010-talet. Det har då framkommit både skillnader och likheter mellan exempelvis Nederländerna, Sverige och Finland i det drogrelaterade dödliga våldet, där den systemiska kopplingen är vanligare i Nederländerna än i de nordiska länderna (5).

Det finns dock ännu relativt lite forskning om vilka typer av droger som förekommer vid de dödliga våldsbrotten – eller om inslag av någon särskild drog ökat mer andra, när allt fler av de inblandade i brotten är narkotikapåverkade.

En rimlig hypotes är att cannabis är en av de vanligast förekommande drogerna vid brotten, eftersom det är den drog som har flest användare generellt i Sverige och i Stockholms län (6). Det är heller inte orimligt att inslagen av cannabis vid det dödliga våldet totalt sett ökat under 2010-talet. Detta eftersom drogen är särskilt vanlig bland yngre personer (6) och att det är just bland dem, främst män 20 till 29 år, som det dödliga våldet ökat i viss omfattning på 2010-talet i Stockholm och i andra storstadsregioner (1, 7).

Det är därför viktigt att ta reda på mer om hur vanligt det är med cannabisinslag i det dödliga våldet och vilka mönster som finns. Med sådan kunskap kan den här rapporten bidra till en bättre förståelse för cannabishanteringens utbredning och konsekvenser.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här rapporten är att beskriva omfattningen, utvecklingen och karaktären på det dödliga våld som på något sätt är relaterat till cannabis. De centrala frågeställningarna är följande:

1. Hur vanligt är det med inslag av cannabis i det dödliga våldet i Sverige? Och har sådana inslag blivit vanligare hittills på 2000-talet?
2. Vilken typ av inslag och koppling till det dödliga våldet handlar det i så fall om? Är det en enbart farmakologisk relation (de inblandade är påverkade vid brottstillfället), en ekonomiskt-kompulsiv koppling (brottet handlar om pengar eller medel till droger), eller en systemisk koppling (konflikter i narkotikadistributionen)?
3. Finns det några skillnader i det dödliga våldets koppling till cannabis mellan Stockholms län och övriga landet, samt utifrån ålder och kön på de inblandade?

Undersökningen gäller alltså bara inslag av cannabis vid fullbordade dödliga våldsbrott (dvs. mord, dråp och uppsåtlig misshandel med dödlig utgång), som är en liten brottskategori i förhållande till andra våldsbrott. Inom kriminologin används dock det fullbordade dödliga våldet som en indikator på omfattningen, utvecklingen och karaktären av våldsbrott generellt i samhället – men med den fördelen att vi faktiskt kan ha koll på och undersöka de flesta fall som skett, utan risk för stora mörkertal eller att vi behandlar händelser som faktiskt är något annat än de brott vi vill undersöka (8–10). Ur det perspektivet kan alltså den här undersökningen ge indikationer på hur det ser ut med cannabisinslag generellt vid våldsbrott, inte minst grova sådana, i Sverige.

Förhoppningsvis kan undersökningen också fungera som en kompletterade indikator till de instrument som kartlägger drogvaneutvecklingen allmänt i samhället. Det dödliga våldet berör grupper som annars kanske inte alltid deltar i stora enkätundersökningar om drogvapor. Därtill kan undersökningen också ge kunskap om hur problemet med cannabis ser ut och har utvecklats i Stockholm och i Sverige det senaste decenniet och inte minst i fråga om kopplingen till grovt våld. Det i sin tur, kan förhoppningsvis bidra till idéer om hur förebyggande arbete mot våld, och för ökad folkhälsa, kan utvecklas i Stockholms län och i dess lokala delar.

Metod och material

Population och data

Undersökningen utgår från samtliga personer som registrerats som förövare av, eller offer för, dödligt våld i Brottsförebyggande rådets (Brå) forskningsdata om dödligt våld¹ år 2008 till 2019.² Totalt handlar det om 1 881 personer, varav 20 procent kvinnor och 80 procent män. Omkring hälften av personerna i materialet var förövare och hälften var offer, med en genomsnittsålder på drygt 30 år för båda grupperna. Andelen kvinnor var betydligt lägre bland förövarna (8 procent) än bland offren (29 procent). Vi begärde ut materialet från Brå med stöd av etikansökan för forskningsprojekt, godkänd av regionala etikprövningsnämnden i Stockholm (EPN).

Förutom kön och ålder på de inblandade, finns i materialet också uppgifter om de inblandades sociala situation, relation till varandra, eventuell drog- eller alkoholmissbruk samt om de varit påverkade vid brottet. Även uppgifter om typ av modus (t.ex. skjutvapen), brottsplats och trolig typ av huvudmotiv till våldet ingår i materialet.

Information om typ av drog och narkotikakoppling vid brotten

I Brå-materialet ingår inte uppgifter om vilken typ av narkotiskt preparat (cannabis, amfetamin etc.) de inblandade i brotten varit påverkade av, beroende av, eller haft en konflikt kring i de fall det funnits inslag av narkotika. Det finns heller inte explicita uppgifter om kopplingar utöver den rent farmakologiska, det vill systemiska eller ekonomiskt-kompulsiva. Sådana omständigheter kan framgå av andra variabler (exempelvis motiv- eller fritextvariabler), men det finns alltså ingen variabel som i sig anger vilken eller vilka av de tre huvudkopplingarna det varit fråga om.

Därför har vi kompletterat materialet i undersökningen med uppgifter om vilken typ av narkotika de inblandade hanterat (i de fall en narkotikakoppling finns), samt med variabler som anger vilken typ av koppling det handlat om (t.ex. farmakologisk, systemisk, etc.). Dessa uppgifter hämtade vi in med hjälp av befintliga variabler i materialet (t.ex. om motiv, förekomst av eventuell påverkan vid brottstillfället) samt via nya genomgångar av domar och förundersökningar vi länkade till fallen via de identifieringsuppgifter som funnits i materialet. Denna komplettering har skett enligt en process i två steg:

1. Genomgång av materialet enligt befintliga variabler för att identifiera om fallen överhuvudtaget varit drogkopplade [ja eller nej] och i så fall hur [t.ex. farmakologiskt]. Totalt har sådan uppgift identifierats för 938 (86 procent) av de 1 091 fallen av dödligt våld i materialet från 2008 till 2019.
2. Inhämtning och genomgång av domar och förundersökningar för de fall i materialet (420 st.) som *hade* en drogkoppling, i syfte att genom dem identifiera

¹ Definierat som konstaterade fall av fullbordat mord, dråp, barnadrap eller misshandel med vållande till annans död. Fallen behöver inte ha gått till åtal eller lagföring, men måste genom rättsprocessen, så långt den gått, alltså ha definierats som dödligt våld och inte annat brott, olycka eller självmord.

² För åren 2018–2019 innehåller materialet hos Brå än så länge uppgifter för betydligt färre variabler än materialet fram till och med år 2017. Därför räknas det materialet ännu inte till forskningsdatabasen utan till den statistiska produktionen. Med hjälp av ärendenumren i materialet från 2018–2019, har dock CES kunnat komplettera materialet från dessa år på ett sätt som gjort att det kunnat analyseras tillsammans med materialet från 2008–2019.

vilken eller vilka typer av droger det handlade om. Totalt hittades uppgift om typ av droger för 301 (72 procent) av de drogrelaterade fallen.

Samtliga preparat som förekommer kring respektive fall har kodats in, det vill säga cannabis, amfetamin, narkotikaklassade läkemedel etcetera. Det är inte ovanligt att det i ett och samma fall finns koppling till flera olika typer av droger. Det kan också handla om olika typer av kopplingar (dvs. farmakologisk, systemisk eller ekonomiskt-kompulsiv) för respektive drog i samma fall. I dessa fall har varje typ av koppling till varje typ av drog kodats in. En farmakologisk koppling till cannabis behöver inte utesluta att det i samma fall också finns en farmakologisk – eller systemisk eller ekonomiskt-kompulsiv – koppling till en annan typ av drog.

I de fall där en farmakologisk koppling redovisats, har vi också säkerställt att det verkligen funnits en påverkan av den aktuella drogen (t.ex. cannabis) hos offer eller gärningsperson vid *brottstillfället*. I ett fall där en person begått ett rånmedel för att få ihop pengar till heroin, men varit påverkat av narkotikaklassade läkemedel vid brottet, har detta kodats som en farmakologisk koppling till narkotikaklassade läkemedel – men en ekonomiskt-kompulsiv koppling till heroin. För att säkerställa att det verkligen varit en påverkan av en viss drog, har den i Brå-materialet redan förekommande variabeln *narkotikapåverkan [ja/nej]* kombinerats med bland annat uppgifter från drogtestar i förundersökningarna och uppgifter i domsprotokollen. Däremot har vi inte kunnat fastställa vilken av olika droger som de inblandade varit *mest* påverkade av i de fall de varit påverkade av olika droger vid brottstillfället. Vi har heller inte kategoriserat olika grader av påverkan av en viss drog.

Bortfallet är relativt jämnt fördelat under hela den studerade tiden, både för uppgift om drogkoppling överhuvudtaget (14 procent) och för vilken drog det i så fall handlar om (28 procent) (se tabell 1B i bilagan). Bortfallet är inte heller större för någon särskild kategori av fall utifrån bakgrundsvariabler som är centrala för undersökningen. Det vill säga, att bortfallet exempelvis är lika litet för ungdomar som för vuxna i materialet och samma för ärenden i Stockholms län som för ärenden i övriga landet (se bortfallsanalys i bilagan).³

Beräkningar och analys

För att beräkna andelen fall av dödligt våld som är relaterade till cannabis eller någon annan drog, utgår vi från ett bastal. Bastalet består av de fall där det dels finns information om huruvida droger är inblandade, dels information om vilka specifika droger det i så fall handlar om. För hela perioden, år 2008 till 2019, blir detta bastal 672. Det är alltså det antal fall där vi både vet om det finns en drogkoppling och vilken drog det i så fall handlar om. Dessa 672 fall utgör en klar majoritet av grundmaterialet och tycks vara representativa eftersom bortfallet inte var större för någon central variabel (se bortfallsanalys i bilagan).

För att beskriva trender och tendenser över tid analyseras materialet i stora delar utifrån tre delperioder: 2008 till 2011, 2012 till 2015 samt 2016 till 2019. Att analysera tre delperioder på det här sättet, ger möjlighet att identifiera om eventuella förändringar är linjära eller inte under den studerade perioden. Samtidigt som bastalen har rimlig storlek varje delperiod: 214, 223 och 235. Utöver symmetrin och storleken finns inga

³ Ett visst mått tetracannabinolsyra uppmätt i blodet hos t.ex. offret för ett brott räcker alltså inte nödvändigtvis i sig för att kategorisera ett fall som farmakologiskt kopplat till cannabis. Drogen kan nämligen ligga kvar i kroppen en tid efter att påverkan lagt sig.

särskilda skäl (t.ex. förändringar i lagstiftningen) för att materialet delats upp i de tre delperioderna som använts.

Undersökningen är rakt av kvantitativ och kan huvudsakligen beskrivas som en registerstudie. Hanteringen av domarna och förundersökningarna är prövad godkänd av regionala etikprövningsnämnden i Stockholm (EPN).

Registerstudie och totalundersökning

Undersökningen beskriver eventuella cannabisinslag vid fullbordat dödligt i Sverige 2008 till 2019. Med fullbordat dödligt våld menas brott som juridiskt rubricerats som mord, dråp, barnadråp eller misshandel med vållande till annans död.

Inhämtning av uppgifter om drogförekomst

Uppgifter om drogpåverkan – inklusive typ av drog – hos målsägande och gärningsperson, samt om droger som eventuellt motiv till brotten, har vi inhämtat via domar eller förundersökningar gällande fallen av dödligt våld. Sådana uppgifter har kunnat inhämtas för en klar majoritet av fallen.

Resultat

Cannabis det vanligaste droginslaget i dödligt våld

Vanligt med någon drogkoppling – oftast farmakologisk – i fallen

Mellan år 2008 och 2019 var totalt 420 fall av dödligt våld i Sverige på något sätt drogrelaterade, vilket innebär närmare hälften av fallen (45 procent) totalt sett (se tabell 1). Vanligast var att det fanns en farmakologisk koppling, det vill säga att förövaren eller offret var påverkad vid brottet, vilket totalt gällde 34 procent av fallen. I 20 procent av fallen var offret påverkat och i 24 procent av fallen vad förövaren påverkad. Även en systemisk koppling, det vill säga att brottet grundade sig i en konflikt kring narkotikahandling, var relativt vanlig (totalt 17 procent av fallen). En ekonomiskt-kompulsiv koppling var däremot mindre vanlig (totalt 5 procent av fallen). Fördelningen mellan de olika typerna av drogkoppling stämmer relativt väl överens med vad en internationell studie från 2019 visat för dödligt våld i Nederländerna och i Finland vid mitten av 2010-talet (5).

I 301 av de 420 drogrelaterade fallen av dödligt våld i Sverige vet vi vilket eller vilka preparat det handlar om. Cannabis förekom, ensamt eller tillsammans med andra droger, i 172 av dessa fall. Det innebär att cannabis är det vanligaste droginslaget och att drogen förekom, på ett eller annat sätt, vid drygt 26 procent av allt dödligt våld i Sverige mellan år 2008 och 2019.

Även när det gäller inslag av cannabis vid dödligt våld, var en farmakologisk koppling vanligast (16 procent; 109 st.),⁴ följt av en systemisk koppling (11 procent; 73 st.) och sist en ekonomiskt-kompulsiv koppling (2 procent; 12 st.). Den förhållandevis låga förekomsten av ekonomiskt-kompulsiv koppling antyder att det är ovanligt att cannabisrelaterat dödligt våld motiveras av jakt på pengar till själva konsumtionen – även att om det är relativt vanligt att de inblandade är påverkade av cannabis och inte helt ovanligt att våldet motiverats av konflikter i cannabisbehandlingen.

Andra droger som relativt ofta förekom i fallen var amfetamin (11 procent), lugnande narkotikaklassade läkemedel av typen bensodiazepiner (10 procent), kokain (9 procent) samt kemiska opioider såsom tramadol (5 procent). Andra droger som exempelvis ecstasy eller opiater (t.ex. heroin eller morfin) förekom var och en i mindre än fem procent av fallen.

⁴ Andelen gärningspersoner respektive offer i material som var påverkade av cannabis uppgick till elva respektive åtta procent för hela perioden 2008–2019 sammantaget.

Tabell 1. Antal och andel (%) drogrelaterade fall av dödligt våld uppdelat efter typ av drog och tidsperiod, i Sverige år 2008 till 2019. Flera droger kan förekomma i samma fall.

	2008–2011 (214 st.)	2012–2015 (223 st.)	2016–2019 (235 st.)	Hela perioden (672 st.)
Cannabis	36 (17 %)	52 (23 %)	84 (36 %)	172 (26 %)
Amfetamin	25 (12 %)	26 (12 %)	23 (10 %)	74 (11 %)
Lugnande narkotikaklassade läkemedel, sedativer ("Benzo" m.m)	21 (10 %)	16 (7 %)	27 (12 %)	64 (10 %)
Kokain	11 (5 %)	13 (6 %)	33 (14 %)	57 (9 %)
Tramadol och andra kemiska opioider	3 (1 %)	8 (4 %)	22 (9 %)	33 (5 %)
Ecstasy / MDMA	4 (2 %)	7 (3 %)	5 (2 %)	16 (2 %)
Opiater (heroin / morfin)	6 (3 %)	5 (2 %)	3 (1 %)	14 (2 %)

Källa: Brås forskningsdata om dödligt våld bearbetad och kompletterad av CES och KI.

Inslagen av cannabis ökar – men det gäller även vissa andra droger

Tabell 1 visar att andelen cannabisrelaterade fall av dödligt våld där cannabis har ökat för varje delperiod, och utgör under andra halvan av 2010-talet 36 procent. Ser vi till de allra senaste åren är alltså en dryg tredjedel av allt dödligt våld i Sverige på ett eller annat sätt relaterat till cannabis.

Cannabis är dock inte den enda drogen som allt oftare förekommer i det dödliga våldet. Även kokain och det narkotikaklassade läkemedlet tramadol finns, på ett eller annat sätt, med i ett ökat antal fall. Ökningen av tramadol innebär att narkotikaklassade läkemedel (lugnande, antidepressiva m.m.) totalt sett de senaste åren är den näst vanligaste narkotikan vid det dödliga våldet, med en inblandning i totalt 24 procent av fallen år 2016 till 2019.

Värt att notera är att amfetamin, som ur flera perspektiv länge setts som den näst vanligaste drogen i marginaliserade populationer i Sverige, inte förekommer i dödligt våld i ökad omfattning över tid. I stället tycks amfetamin, liksom opiater, minskat något över tid (se tabell 1). Denna trend kan inte förklaras av någon förändring i registrering av påverkan eller liknande, eftersom de drogtester (via kroppsvätska) som ofta görs på exempelvis gärningspersoner som gripits i nära anslutning till ett mord är desamma i slutet av 2010-talet som i slutet av 00-talet och gäller samma uppsättning av preparat. En förändring i droginslag som beror på minskad eller ökad undersökning av drogpåverkan borde rimligen gälla alla olika preparat i lika hög grad.

Inslag av cannabis vid drygt en fjärdedel av allt dödligt våld på 2010-talet

Oftast handlar det om att gärningsperson eller offer var påverkade vid brottet. Men relativt vanligt var också att brottet grundade sig i konflikt kring cannabishantering.

Amfetamin är den näst vanligaste drogen vid det dödliga våldet under hela den studerade perioden. Men under år 2016 till 2019 har kokain blivit vanligare än amfetamin.

Ökning av både farmakologiska och systemiska inslag av cannabis vid brotten

Som tidigare nämnt, är det cannabisrelaterade dödliga våldet oftast kopplat till brotten i farmakologisk betydelse. Det vill säga att förövaren eller offret är cannabispåverkad vid brottstillfället. Frågan är dock om den farmakologiska, systemiska eller ekonomiskt-kompulsiva kopplingen vid det dödliga våldet ökat mer än de andra under 2010-talet?

Tabell 2 visar att både de farmakologiskt och systemiskt cannabisrelaterade fallen av dödligt våld ökat de senaste femton åren. Däremot har inte de ekonomiskt-kompulsivt relaterade fallen gjort det. Med andra ord har antalet och andelen förövare och offer som varit påverkade av cannabis såväl som antalet och andelen som strider om cannabiförsäljning och cannabishantering ökat under perioden. Däremot tycks inte antalet och andelen personer som begår dödligt våld för att direkt få ihop kapital till en cannabiskonsumtion, ha ökat.

Möjligen indikerar detta att inte bara själva konsumtionen av cannabis har ökat, utan även utbudet och tillgången på drogen. Priserna på cannabis tycks inte ha gått upp under 2010-talet (4, 10), trots en ökad konsumtion och efterfrågan. Denna tolkning stöds av den uteblivna ökningen av ekonomiskt-kompulsivt cannabisrelaterade brott (se tabell 2). Cannabisbrukarna tycks alltså inte i ökat utsträckning behövt begå grovt våld just för att få ihop pengar till konsumtionen.

Ett ökat utbud och en ökad tillgång på cannabis kan dock mycket väl leda till ett ökat systemiskt relaterat våld, genom att säljare och distributörer strider om marknadsandelar, vilket även tabell 2 indikerar.

Dessa tolkningar stöds också av andra undersökningar som har visat att erfarenheterna av narkotikaanvändning ökat relativt försiktigt bland Sveriges unga de senaste åren och att gatupriserna på cannabis snarast minskat, samtidigt som såväl tullens som polisens beslag av drogen ökat tydligt (6, 11). Även dessa tendenser kan tolkas som ett uttryck för ett ökat utbud, i första hand.

Ett kompletterande sätt att förstå varför den farmakologiska och systemiska kopplingen ökat, men inte den ekonomiskt-kompulsiva, är att cannabis är ett relativt billigt preparat som i huvudsak konsumeras av personer som kan finansiera bruket på ett lagligt sätt. Andra exempel på sådana preparat är kokain och tramadol, som också i ökad omfattning blivit ett inslag vid det dödliga våldet (se tabell 2).

Tabell 2. Antal och andel (%) fall av dödligt våld med koppling till cannabis, uppdelat efter typ av koppling och tidsperiod, i Sverige år 2008 till 2019. Drogen kan vara kopplad till fallet på flera olika sätt i samma ärende.

	2008–2011 (214 st.)	2012–2015 (223 st.)	2016–2019 (235 st.)	Hela perioden (672 st.)
Farmakologisk koppling⁵	22 (10 %)	36 (16 %)	51 (22 %)	109 (16 %)
Ekonomisk-kompulsiv koppling ⁶	4 (2 %)	5 (2 %)	3 (1 %)	12 (2 %)
Systemisk koppling ⁷	14 (7 %)	19 (9 %)	10 (17 %)	73 (11 %)

Källa: Brås forskningsdata om dödligt våld bearbetad och kompletterad av CES och KI.

När det gäller heroin däremot, är det svårt att tänka sig en ökning av dödligt våld med farmakologisk koppling som inte åtföljs av en ökning av ekonomisk-kompulsiv koppling. Det vill säga, det är svårt att se att fall av dödligt våld med fler förövare och offer påverkade av heroin utan att också se fler fall motiverade av jakt på pengar till drogen. Heroin är nämligen så pass dyrt och beroendeframkallande att det med fler konsumenter bland de som är inblandade i dödligt våld, också borde bli fler fall där förövarna jagar pengar till drogkonsumtionen.

Farmakologiskt narkotikarelaterat våld: Förövare eller offer är drogpåverkade vid brotten.

Ekonomiskt-kompulsivt narkotikarelaterat våld: Förövaren motiveras av jakt på pengar till droger (t.ex. vid rån/mord).

Systemiskt narkotikarelaterat våld: Våldet motiveras av en konflikt i hanteringen eller distributionen av drogen (t.ex. vid "blåsning" på ett narkotikaparti, eller konkurrens om försäljningsplats).

Både det farmakologiskt och det systemiskt cannabisrelaterade våldet har ökat i lika hög grad de senaste tio åren. Men den farmakologiska koppling är fortfarande vanligast.

Ökade cannabisinslag främst vid dödligt våld i kriminell miljö – men även vid spontana dispyter

Inslaget av cannabis i det dödliga våldet kan också studeras utifrån vilken typ av dödligt våld det rör sig om, i termer av sociala sammanhang och motiv. Det visar sig då att det är relativt stora skillnader i hur stor andel av fallen som är cannabisrelaterade.

Högst andel cannabisrelaterade fall (67 procent) finns bland de fall som klassificerats som *konflikt i kriminell miljö* (se tabell 4). Detta är inte förvånande eftersom det kan

⁵ Förövare och offer är påverkade av drogen vid brottet.

⁶ Brottet är motiverat av jakt på pengar till preparatet.

⁷ Brottet är motiverat av konflikt vid distributionen eller hanteringen av drogen.

vara just cannabishanteringen runt fallen som gjort att de klassificerats som konflikter i kriminell miljö. En relativt stor andel av fallen som klassificerats som *övriga dispyter utanför kriminell- eller familjemiljö* är också cannabisrelaterade i någon form (20 procent). Däremot är fallen som klassificerats som *partner- eller familjevåld* inte relaterade till cannabis i särskilt stor utsträckning (8 procent).

Samtidigt kan det noteras att andelen cannabisrelaterade fall ökar både bland det dödliga våld som skett inom ramen för kriminella konflikter och det som skett i dispyter utanför det kriminella sammanhanget. Det gäller även, i någon mån, bland de fall som skett inom ramen för familje- och partnervåld. Detta ligger i linje med att både det farmakologiskt- och det systemiskt cannabisrelaterade våldet ökat, och kan tolkas som en ökad konsumtion av och ökad ekonomi kring cannabis i de kretsar där dödligt våld riskerar att ske.

Tabell 3. Antal och andel (%) fall av dödligt våld som är kopplade till cannabis (som motiv eller att offer eller gärningsperson var drogpåverkad vid brottet), uppdelat efter typ av dödligt våld och tidsperiod, i Sverige år 2008 till 2019. Varje offer för dödligt våld räknas som ett (1) fall av dödligt våld. Fall där det är oklart om det finns någon cannabiskoppling eller inte har exkluderats från bastalet (N).

	2008–2011		2012–2015		2016–2019		Hela perioden	
	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling
Dödligt våld i nära relation eller familj	81	7 (9 %)	77	2 (3 %)	72	9 (13 %)	229	18 (8 %)
Konflikt i kriminell miljö	29	17 (59 %)	45	23 (51 %)	71	57 (80 %)	145	97 (67 %)
Spontanbråk eller andra dispyter	76	8 (11 %)	80	22 (28 %)	71	15 (21 %)	227	45 (20 %)
Övrigt (rånsmord, hatbrott, sexualmord, etc.)	28	4 (14 %)	21	5 (24 %)	22	3 (14 %)	71	12 (17 %)
Totalt	214	36 (17 %)	223	52 (23 %)	235	84 (36 %)	672	172 (26 %)

Högre andel cannabisrelaterade fall i Stockholm

Under den studerade perioden är andelen fall som har en koppling till cannabis, genomgående högre i Stockholms län än i övriga landet. Totalt år 2008 till 2019 finns inslag av cannabis i över en tredjedel av fallen av dödligt våld i länet. Motsvarande andel i övriga landet är 22 procent (se tabell 4).

Ökningen av andelen cannabisrelaterade fall gäller dock både Stockholms län och hela Sverige. Dock har ökningstakten totalt sett varit något högre i länet, och framför allt under den senaste fyraårsperioden har andelen cannabisrelaterade fall ökat här. I övriga landet, där utvecklingen främst drivs av det som händer i Malmö och i Göteborg, var det snarare under första delen av 2010-talet som de cannabisrelaterade fallen blev fler (se tabell 4). Detta är intressant ur perspektivet att skjutningar också ökade mest under samma perioder i respektive städer: år 2012 till 2015 i Malmö och Göteborg och under andra halvan av 2010-talet i Stockholm (1, 7).

Tabell 4. Antal och andel (%) fall av dödligt våld som är kopplade till cannabis (som motiv eller att offer eller gärningsperson var drogpåverkad vid brottet) i Stockholms län respektive i övriga landet, år 2008 till 2019.

	2008–2011 (Totalt 56 st. i Stockholm och 158 st. i övriga landet)	2012–2015 (Totalt 60 st. i Stockholm och 163 st. i övriga landet)	2016–2019 (Totalt 78 st. i Stockholm och 157 st. i övriga landet)	Hela perioden (Totalt 194 st. i Stockholm och 478 st. i övriga landet)
Stockholms län	13 (23 %)	12 (20 %)	44 (56 %)	69 (36 %)
Övriga landet	23 (15 %)	40 (25 %)	38 (24 %)	103 (22 %)

Inslagen av cannabis var högre i Stockholms län än i övriga Sverige, både vad gäller fall med farmakologisk och systemisk koppling till det dödliga våldet (se tabell 5). Det innebär att det på länsnivå finns ett samband mellan ett högt inslag av cannabiskonsumtion bland de som är inblandade i det grova våldet och förhöjt inslag av våldsdrivande konflikter i hanteringen och ekonomin kring cannabis. Detta liknar det samband som på motsvarande sätt kan ses över tid för landet som helhet (se avsnittet ”Ökning av både farmakologiska och systemiska inslag av cannabis vid brotten” på s. 17).

Materialet i den här undersökningen är tyvärr för litet för att vi ska kunna följa utvecklingen av de farmakologiskt respektive systemiskt kopplade narkotikabrotten var för sig på länsnivå. Men trots det finns ändå antydningar till ett samband. När andelen fall som var farmakologiskt kopplade till cannabis ökade i Stockholms län från 13 till 41 procent mellan den första (2008–2013) och den senaste delperioden (2014–2019), ökade också andelen fall som var systemiskt kopplade – och då i ännu högre takt: från 5 till 19 procent. I övriga landet var ökningen av både farmakologiskt och systemiskt kopplade fall mer blygsam från den första delperioden till den senaste: från 12 till 15 procent respektive från 5 till 7 procent.

Tabell 5. Antal och andel (%) cannabisrelaterade fall av dödligt våld, uppdelat efter typ av koppling till fallet, i Stockholms län respektive övriga landet, år 2008 till 2019. Drogen kan vara kopplad till våldet på flera olika sätt i samma ärende.

	Stockholms län 2008–2019 (194 st.)	Övriga landet 2008–2019 (478 st.)
Farmakologisk koppling (förövare eller offer är påverkade vid brottet)	43 (22 %)	66 (14 %)
Ekonomisk-kompulsiv koppling (brottet motiveras av jakt på pengar till preparatet, t.ex. vid rånmord)	2 (1 %)	4 (1 %)
Systemisk koppling (brottet motiveras av konflikt vid distributionen eller hanteringen av drogen)	24 (12 %)	33 (7 %)

Källa: Brås forskningsdata om dödligt våld bearbetad och kompletterad av CES och KI.

Under andra halvan av 2010-talet var cannabisinslag i det dödliga våldet dubbelt så vanligt i Stockholms län som i övriga landet. Cannabisinslagen i det dödliga våldet har dock ökat även i övriga landet under 2010-talet.

Dödligt våld med cannabisinslag vanligare bland unga

Andelen fall av dödligt våld med cannabisinslag skiljer sig relativt mycket åt beroende på åldern på de inblandade. Vid dödligt våld som riktar sig mot gruppen ungdomar och unga vuxna, 15 till 29 år, finns cannabisinslag vid totalt 40 procent av fallen år 2008 till 2019 (se tabell 6). Motsvarande andel för åldersgruppen 30 till 59 år är 19 procent och för barn (0–14 år) eller äldre (60+ år) 0 respektive 13 procent.

Att det är vanligare med cannabispåverkan eller cannabisrelaterade motiv vid dödligt våld som riktar sig mot ungdomar jämfört med andra åldersgrupper, speglar också att cannabispåverkan och cannabisrelaterade motiv är vanligast bland gärningspersonerna i ungdoms- eller ung vuxen ålder. Det är i linje med att dödligt våld oftast är ett så kallat inomgruppsfenomen (12, 13). Någon form av koppling till cannabis fanns vid 38 procent av fallen av dödligt våld utfört av ungdomar och unga vuxna (15–29 år) år 2008 till 2019. Motsvarande andel bland vuxna eller medelålders (30–59 år) var 15 procent, och bland barn eller 60-plussare 0 procent.

Det är också tydligt att det är främst vid just dödligt våld bland yngre som inslagen av cannabis har ökat. Tabell 6 visar att andelen fall med cannabiskoppling bland det dödliga våld som riktat sig mot offer i åldern 15 till 29 år, tredubblades från den första delperioden till den sista (från 19 till 57 procent). I absoluta tal handlar det om en ökning från 67 till 108 fall.

Att det främst är bland unga som det cannabisrelaterade dödliga våldet ökat, ligger i linje med att cannabisinslagen främst ökat i det dödliga våld som sker inom ramen för kriminella konflikter eller spontana dispyter i samband med fest och nattliv, där unga personer är överrepresenterade som offer och förövare.

Tabell 6. Antal och andel (%) fall av dödligt våld som är kopplade till cannabis (som motiv eller att offer eller gärningsperson var drogpåverkad vid brottet), utifrån vilket typ av dödligt våld det handlar om, i Sverige år 2008 till 2019. Varje offer för dödligt våld räknas som ett (1) fall av dödligt våld. Fall där det är oklart om det finns någon cannabiskoppling eller inte har exkluderats från bastalet (N).

	2008–2011		2012–2015		2016–2019		Hela perioden	
	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel m. cannabis-koppling
Barn: 0–14 år	13	0 (0 %)	8	0 (0 %)	5	0 (0 %)	26	0 (0 %)
Ungdomar och unga vuxna: 15–29 år	67	13 (19 %)	78	27 (52 %)	108	62 (57 %)	253	102 (40%)
Vuxna: 30–59 år	103	20 (19 %)	98	17 (17 %)	87	19 (22 %)	288	56 (19 %)
Äldre: 60+ år	31	3 (10 %)	39	8 (21 %)	35	3 (9 %)	105	14 (13 %)
Summa	214	36 (17 %)	223	52 (23 %)	235	84 (36 %)	672	172 (26 %)

Den påtagliga ökningen av cannabisrelaterade fall bland 15 till 29-åringarna, innebär också att dessa fall står för i princip hela ökningen av dödligt våld i den åldersgruppen (se tabell 6). Det bör dock återigen poängteras att det inte alls behöver finnas någon kausal koppling, det vill säga orsakssamband, mellan cannabisbruk och dödligt våld i de fall som har inslag av denna drog. Kanske speglar därför ökningen i cannabisrelaterade fall – och icke-ökningen av de fall som inte är det – bara förändrade vanor och rekreativpreferenser hos de unga som har problematiska livsstilar. Det är därför fullt möjligt att det dödliga våldet bland unga skulle ha ökat i viss mån även utan en ökad konsumtion av cannabis i riskgrupperna.

Stark koppling mellan cannabis och dödligt våld bland unga i Stockholm

Vårt material visar att cannabisinslagen vid det dödliga våldet mot unga offer är vanligare i Stockholms län än i övriga landet. Överrisken för cannabisblandning vid dödligt våld mot unga offer i åldrarna 15 till 29 år, jämfört med mot offer som är 30 år eller äldre, var dock inte dramatiskt större i länet jämfört med övriga landet (2,3 respektive 2,1 gånger högre risk).

Tabell 7. Antal och andel (%) fall av dödligt våld som är kopplade till cannabis (som motiv eller att offer eller gärningsperson var drogpåverkad vid brottet) i Stockholms län respektive i övriga landet, uppdelat efter ålder på offren.

	Barn 0–14 år (Totalt 9 st. i Stockholm och 17 st. i övriga landet.)	15–29 år (Totalt 83 st. i Stockholm och 169 st. i övriga landet.)	30–59 år (Totalt 79 st. i Stockholm och 210 st. i övriga landet.)	Äldre 60+ år (Totalt 23 st. i Stockholm och 82 st. i övriga landet.)	Alla åldrar (Totalt 194 st. i Stockholm och 478 st. i övriga landet.)
Stock- holms län	0 (0 %)	45 (54 %)	20 (25 %)	4 (17 %)	69 (36 %)
Övriga landet	0 (0 %)	57 (34 %)	36 (17 %)	10 (12 %)	103 (22 %)

Överlag var också sambanden mellan cannabis och dödligt våld, i stort desamma vid jämförelserna av de olika åldersgrupperna i Stockholms län respektive i övriga landet. Både i länet och i landet fanns en betydligt mer frekvent förekommande koppling till cannabis i det dödliga våld som drabbat ungdomar och unga vuxna jämfört med det som drabbat barn, vuxna över 30 år eller äldre (60+ år). Genomgående, för alla åldrar från 15 år och äldre, var dock en större del av det dödliga våldet i Stockholms län kopplat till cannabis (se tabell 7).

Stor skillnad i hur vanligt det är med cannabisinslag i dödligt våld med unga inblandade och med vuxna inblandade

Vid dödligt våld mot unga i åldrarna 15 till 29 år fanns en cannabiskoppling i närmare hälften av fallen. Motsvarande andel bland de över 30 år var en femtedel.

Både de farmakologiskt och systemiskt cannabisrelaterade fallen av dödligt våld ökar och utgjorde en betydande del av ökningen av dödligt våld bland unga under andra halvan av 2010-talet.

Cannabisinslagen vanligast vid dödligt våld som drabbar män

Det är betydligt mycket vanligare med cannabisinslag i dödligt våld mot män, än mot kvinnor. Totalt sett var en tredjedel av alla fall av dödligt våld med män som offer kopplade till cannabis på något sätt, och bland kvinnor var andelen 13 procent (se tabell 8).

Motsvarande skillnad fanns också för förövarna. Drygt en fjärdedel (26 procent) av allt dödligt våld förövat av män var på något sätt kopplat till cannabis, medan andelen som förövats av kvinnor var 6 procent.

Könsskillnaden är logisk utifrån att den typ av dödligt våld som oftast drabbar män – kriminella konflikter eller våld vid spontanbråk i samband med fest eller nattliv – oftare var relaterat till cannabis eller andra droger än det som oftast drabbar kvinnor, det vill säga våld i nära relationer.

Tabell 8 visar att det främst är i dödligt våld mot män som de cannabisrelaterade fallen har ökat. Det finns alltså ett samband mellan ökade inslag av cannabis i det dödliga våldet och en generellt förändrad könsstruktur i det dödliga våldet på 2010-talet, där antalet och andelen män som offer tydligt ökat medan antalet och andelen kvinnor som offer minskat något (1, 2, 7).

Därmed inte sagt att det ökade dödliga våldet mot män rakt av beror på ett ökat cannabisbruk och fler cannabisrelaterade konflikter. Det kan lika väl vara så att med ökat dödligt våld mot män av andra orsaker, såsom ökade sociala problem, konflikter och konkurrensnivåer, följer också ökade droginslag i våldet.

Tabell 8. Antal och andel (%) cannabisrelaterade fall av dödligt våld, uppdelat efter kön på offren, i Sverige år 2008 till 2019. Varje offer för dödligt våld räknas som ett (1) fall av dödligt våld. Fall där det är oklart om det finns någon cannabiskoppling eller inte har exkluderats från bastalet (N).

	2008–2011		2012–2015		2016–2019		Hela perioden	
	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling	(N)	Antal och andel med cannabis-koppling
Kvinnor	70	7 (10 %)	67	4 (6 %)	59	11 (19%)	196	22 (13 %)
Män	144	29 (20 %)	156	48 (31%)	176	73 (41%)	476	150 (32 %)
Summa	214	36 (17 %)	223	52 (23 %)	235	84 (36%)	672	172 (26 %)

I sammanhanget bör också noteras att det vid den sista delperioden finns en ökning i cannabisrelaterat dödligt våld även bland kvinnorna. År 2016 till 2019 är andelen 19 procent jämfört med 6 respektive 10 procent under de föregående delperioderna. Även om talen är mycket små och alla slutsatser bör dras med stor försiktighet, kan detta antyda att cannabisbruk helt enkelt blivit vanligare i alla populationer och sammanhang där grovt våld riskerar att ske.

Slutligen kan det konstateras att könsskillnaderna i det cannabisrelaterade dödliga våldet är lika stora i Stockholms län som i övriga Sverige. I länet liksom i landet i övrigt, var män offer vid omkring 85 procent av allt dödligt våld som på något sätt har inslag av cannabis. I linje med en allmänt högre nivå av cannabisrelaterat dödligt våld i Stockholms län, var också det cannabisrelaterade dödliga våldet med män respektive kvinnor som offer vanligare i länet jämfört med i landet. I Stockholms län var andelen 43 procent för männen och 13 procent för kvinnorna. I övriga landet var andelen 25 procent för männen och 9 procent för kvinnorna.

Både dödligt våld med män som offer och dödligt våld med män som förövare har oftare cannabisinslag än dödligt våld där kvinnor är inblandade.

En ökning av cannabisinslag har skett även för det dödliga våld där kvinnor är offer.

Män är generellt sett oftare offer för den typ av dödligt våld där droginslag typiskt sett är vanligast – kriminella konflikter och spontanbråk i samband med nöjesliv.

Slutsatser och diskussion

Resultaten i den här rapporten visar tydligt att det finns frekventa – och ökande – inslag av cannabiskonsumtion och cannabisrelaterade konflikter i och runt det dödliga våldet i Sverige. Tydligast är inslagen av cannabis vid det dödliga våldet som sker bland unga män och i storstadsregionen Stockholm.

Leder mer narkotikakonsumtion till mer våld?

Det går dock inte att enkelt dra slutsatsen att de ökade inslagen av cannabiskonsumtion bland de unga inblandade i brotten också är det som gjort att det dödliga våldet ökat bland unga män i Stockholms län. Även om en betydande andel av gärningspersonerna (11–14 procent) och offren (8–11 procent) använt cannabis vid tiden för brotten, behöver detta inte på ha varit det som utlöst våldet. Cannabis är traditionellt sett inte ansedd som ett aggressionsdrivande preparat, utan snarare som ett passiviserande och lugnande sådant, i likhet med opiater som morfin eller heroin (14, 15).

Kanske speglar det ökade inslaget av cannabis vid de dödliga våldsbrotten därför i första hand att våldsbenägna, spänningssökande individer i marginaliserade livsstilar är mer benägna än andra att använda droger – och att preferensen de senaste åren alltmer gått åt cannabis snarare än exempelvis alkohol eller amfetamin. Det resonemanget återfinns också i en australiensisk studie från 2010 (16). Rimligen kan det ökade inslaget av cannabispåverkan vid våldsbrotten också ses som en effekt av en viss allmän ökning av cannabiserfarenheter bland unga på 2010-talet, såsom Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) och Brottsförebyggande rådet (Brå) konstaterat (6, 11).

Tydliga samband mellan ökad konsumtion och ett ökat systemiskt våld

Samtidigt har dock även de systemiskt cannabisrelaterade fallen av dödligt våld ökat, det vill säga sådana fall där konflikter i hanteringen eller ekonomin kring cannabisen varit det direkta motivet till våldet. Detta sammanfaller väl med förhöjda nivåer av cannabispåverkan bland de som är inblandade i det dödliga våldet, både på länsnivå och över tid. Det tycks alltså som att när allt fler av de inblandade i våldsbrotten konsumerar och har tillgång till cannabis, motiveras också allt fler våldsbrott av konflikter kring försäljning och överlåtelser av drogen – och om rena marknadsandelar. I Stockholms län har ökningen av cannabisrelaterat dödligt våld dessutom sammanfallit i tid med den ökning av dödsskjutningar som skett i länet under andra halvan av 2010-talet (7, 17). Resultaten antyder också liknande samband för Malmö och Göteborg, där dödsskjutningarna ökade främst under början och mitten av 2010-talet.

Som ett tillägg till detta perspektiv, har nyare studier visat att även cannabiskonsumtion i sig kan ha en viss våldsdrivande effekt (18). Sammantaget är det alltså rimligt att delvis förstå en del av ökningen av exempelvis dödsskjutningar bland unga män som en effekt (både indirekt och direkt) av ett ökat bruk, utbud och hantering av cannabis och annan narkotika de senaste åren. På regional och även lokal nivå kan det därför förväntas en ökning av systemiskt narkotikarelaterat våld om bruket och erfarenheterna av narkotika ökar – inte minst bland unga och bland personer med marginaliserad livsstil.

Vad innebär det för folkhälsan?

Ytterligare problem för och med redan marginaliserade grupper

En utbredd konsumtion av cannabis kan givetvis bli ett problem för folkhälsan. Undersökningen i den här rapporten säger oss dock ingenting säkert om cannabiskonsumtionens omfattning och utveckling i befolkningen i allmänhet i Sverige eller i Stockholms län och dess kommuner och stadsdelar.

Det undersökningen visar på är däremot att det i just den lilla grupp som är inblandad i grova våldsbrott, särskilt bland unga i Stockholms län, finns en vanligt förekommande och ökad konsumtion av cannabis. Det finns också en förekomst av konflikter i samband med distributionen av cannabis och vissa andra droger. Kanske är det just i denna grupp som ett ökat utbud av och en ökad tillgång på cannabis slår allra hårdast.

Det är framför allt dessa marginaliserade grupper som riskerar att bli indragna i hög konsumtion av, och stora skulder och investeringar i, narkotika. Det är ett folkhälsoproblem, eftersom dessa grupper i än högre grad genom cannabisen och annan narkotika, riskerar att fastna i en marginaliserad livsstil och våldsamma konflikter.

Samtidigt är en ökad problemnivå och ökad våldsnivå i dessa grupper också ett folkhälsoproblem för en bredare grupp. De marginaliserade grupperna sprider otrygghet gentemot väldigt många människor – inte minst unga i samma ålder. Alla förlorar så att säga på att det går riktigt dåligt för en liten grupp och att våldsnivån inom den höjs ytterligare.

Ett indirekt trygghets- och livschansproblem

Vapenvåld och grova våldsbrott har ökat bland unga män i Stockholms län de senaste åren. Vår undersökning visar att detta delvis kan ha en koppling till just ökad cannabishantering. Sådant våld påverkar hur barn och unga som bor i områden där brotten sker, klarar skolan, enligt internationell forskning. Det blir helt enkelt svårare för barn och unga att koncentrera sig och ta till sig undervisning om det nyligen skett grova våldsbrott i den offentliga miljön i deras bostadsområde (19, 20). Även i Sverige har liknande mönster iakttagits (21). Enligt en nyligen genomförd studie påverkas även bostadspriserna tydligt negativt av vapenvåld i ett lokalområde (22). Detta i sin tur kan bidra till segregation och ökade klassklyftor.

Mycket talar alltså för att det ökade cannabisrelaterade våld som kartläggningen i rapporten beskriver, både direkt och indirekt kan leda till negativa effekter på folkhälsan och också till större ojämlikhet i folkhälsan. I synnerhet gäller detta utifrån det systemiskt narkotikarelaterade våldet som har ökat särskilt bland vissa grupper av unga män i Stockholms län. Eftersom denna typ av narkotikarelaterat våld på regional nivå tydligt hänger ihop med ökad en cannabiskonsumtion, är det viktigt att även på den lokala nivån vara observant på ökning av narkotikakonsumtion, i synnerhet bland unga med andra sociala problem. Konsumtionen riskerar att följas av ett ökat systemiskt våld – om än inte mot samma individer men inom samma lokalområde eller region.

Referenser

1. Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). Dödligt våld i Sverige 1990–2017. Omfattning, utveckling och karaktär. Rapport 2019:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
2. Lehti, M., Kiviviuri, J., Bergsdottir, G., Engvold, H., Granath, S., Jonasson, J., Liem, M., Okholm, M., Rautelin, M., Suonpää, K. & Syversen, V. (2019). Nordic Homicide Report. Homicide in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden, 2007–2016, Research Briefs 37/2019, University of Helsinki.
3. Goldstein, P. (1985). The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework. *Journal of Drug Issues*, 15(4), 493–506.
4. Varano, S. P. & Kuhns, J. B., (2017). Drug-Related Homicide, I: Brookman m. fl. (red.), *The Handbook of Homicide*. Wiley Library: London.
5. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA]. (2019). EMCDDA pilot study of drug-related homicide in Finland, the Netherlands and Sweden, Technical report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
6. Centralförbundet för Alkohol- och narkotikaupplysning, CAN (2019). Drogutvecklingen i Sverige 2019. Rapport 180. Stockholm: Centralförbundet för Alkohol- och narkotikaupplysning.
7. Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). Konstaterade fall av dödligt våld. Nätpublikation från Brås enhet för rättsstatistik.
8. Eisner M. (2008) Modernity Strikes Back? A Historical Perspective on the Latest Increase in Interpersonal Violence (1960-1990). *International Journal of Conflict and Violence* 2: 288-316.
9. Spierenburg, P. (2008). *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present*. Wiley Library: London.
10. von Hofer, H. (2011). *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750-2010*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
11. Brottsförebyggande rådet, Brå (2017). Narkotikabrott, I: Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015, Brå-rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
12. Messner, S. F. (1986). Modernization, Structural Characteristics, and Societal Rates of Crime: An Application of Blau's Macrosociological Theory. *The Sociological Quarterly*, Volume 27, 1986 - Issue 1
13. Rying, M. (2000). Dödligt våld i Sverige 1990-1996: en deskriptiv studie. Licentiatuppsats. Kriminologiska Institutionen: Stockholms universitet.
14. Hoaken P.N & Stewart S.H. (2003). Drugs of abuse and the elicitation of human aggressive behavior, *Addict Behav.* 2003 Dec;28(9):1533-54.
15. Parker, R. N. & Auerhahn, K. (1998). Alcohol, Drugs, and Violence. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24:291-311.
16. Darke, L. (2010). The toxicology of homicide offenders and victims: A review. *Drug and Alcohol Review* (March 2010), 29, 202–215.

17. Polismyndigheten (2019). Skjutvapenvåld i polisregion Stockholm. Mönster, utveckling och risker för framtiden, Rapport 273/19, Polismyndigheten, polisregion Stockholm.
18. Norström, T., & Rossow, I. (2014). Cannabis use and violence: Is there a link?. *Scandinavian journal of public health*, 42(4), 358-363.
19. Sharkey, P. T., Tirado-Strayer, N., Papachristos A. V. & Raver, C. (2012). The Effect of Local Violence on Children's Attention and Impulse Control. *American Journal of Public Health* 102, no. 12 (December 1, 2012), s. 2287-2293.
20. Caudillo, M. L., & Torche, T. (2014). Exposure to Local Homicides and Early Educational Achievement in Mexico. Vol. 87 (2), s. 89-105.
21. Ceccato, V. & Wilhelmsson, M. (2011) The impact of crime on apartment prices: evidence from stockholm, sweden, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 93:1, 81-103.
22. Wilhelmsson, M., Ceccato, V. & Gerell, M. (2021; under publicering). What effects does gun-related violence have on the attractiveness of a residential area? The case of Stockholm, Sweden. KTH working paper 2021:2.
23. Sturup, J., Karlberg, D. & Kristiansson, M. (2015). Unsolved homicides in Sweden: A population-based study of 264 homicides. *Forensic Science International*, 257 (2015), 106–113.
24. Granath, S. & Sturup, J. (2018). Homicide clearance in Sweden 1990–2013 with special reference to firearm-perpetrated homicides. *Journal of Scandinavian Studies in Crime and Crime Prevention*, vol. 19 (1), s. 98–112.

Bilaga. Bortfallsanalys

I totalt 83 procent (938 av 1 091) av fallen av dödligt våld år 2008 till 2019 från Brås filer, har uppgift om fallen är drogrelaterade eller inte kunnat identifierats. Bland fallen som är drogrelaterade (420 stycken; 45 procent) har det i sin tur identifierats vilken eller vilka typer droger det handlar om i totalt 71 procent (294 av 412) av fallen. Med andra ord finns i en övervägande majoritet av fallen av dödligt våld uppgift om huruvida fallen är drogrelaterade och vilken eller vilka droger det i så fall handlar om (se tabell B1). Detta talar i sig för att materialet ger en rättvisande bild av hur mycket av det dödliga våldet som är relaterat till cannabis och hur dessa fall i sin tur ser ut utifrån variablerna i materialet.

Bortfallet varierar dock en hel del från år till år och också mellan olika tidsperioder, både i fråga om fallen är drogrelaterade och i fråga om vilken drog det i så fall handlar om (se tabell B1). När det gäller huruvida fallen är drogrelaterade överhuvudtaget, är bortfallet som högst (23 procent) de senaste åren. När det gäller vilken typ av drog som varit inblandad är bortfallet däremot högst de tidigare åren (29 procent). Detta beror på att materialet från Brå om huruvida drogkoppling finns, varit mer komplett åren innan 2018. Samtidigt har det de tidigare åren, framför allt innan 2014, varit svårare att få tag på domar och förundersökningar att gå tillbaka till för uppgift om vilken typ av drog det handlar om. Som tabell B1 visar, är dock variationerna i bortfall för båda typerna av uppgifter relativt små mellan de olika tidsperioderna.

För båda typerna av uppgifter är bortfallet större för de ouppklarade fallen, alltså de utan dömd gärningsperson (ca. 20 procent av alla fall i grundmaterialet), än för de upppklarade. För närmare två tredjedelar av de ouppklarade fallen finns dock uppgift om huruvida de är drogrelaterade eller inte och uppgift om vilken drog det i så fall handlar om. Uppgifterna om droginslag vid de ouppklarade fallen har vi främst inhämtat genom förundersökningar i fallen. Detta har av praktiska skäl i första hand gjorts för Stockholms län. Ett sådant fokus är samtidigt metodologiskt-analytiskt rimligt, eftersom ouppklarade fall av dödligt våld är vanligast i storstadsregionerna, beroende på att de typer av dödligt våld som oftast förblir ouppklarat är vanligast i storstäderna (23, 24).

Vidare är bortfallet något högre (19 procent) när det gäller de fall som skett i en kontext av kriminella konflikter, jämfört med de fall som skett inom ramen för partnervåld eller spontandispyter utanför kriminella affärer (5 procent för båda kategorierna). Att bortfallet är högre för fall av kriminella konflikter hänger ihop med att de oftare är ouppklarade, än de andra. Samtidigt finns det uppgift om eventuell drogkoppling och vilken drog det i så fall handlar även i en majoritet av fallen inom ramen för kriminella konflikter.

Tabell B1. Antal och andel (%) fall av dödligt våld i materialet där det kunnat identifieras om de är narkotikarelaterade eller inte, samt om det i materialet framgått vilken eller vilka droger det i så fall handlat om, uppdelat på tre femårsperioder, i Sverige år 2008 till 2019.

	2008–2011	2012–2015	2016–2019	Hela perioden
Totalt antal fall av dödligt våld (N)	325	343	423	1091
Antal fall där uppgift om eventuell narkotikakoppling [ja/nej] kunnat inhämtas (n)	301 (93 % av N)	311 (91 % av N)	326 (77 % av N)	938 (86 % av N)
Antal fall av dem där uppgift om eventuell narkotikakoppling [ja/nej] inhämtats som har identifierats som narkotikakopplade (n2)	107 (36 % av n)	141 (45 % av n)	172 (53 % av n)	420 (45 % av n)
Antal av de narkotikakopplade fallen (n2) där uppgift om typ av förekommande drog/droger identifierats	76 (71 % av n2)	101 (72 % av n2)	124 (72 % av n2)	301 (72 % av n2)

Källa: Brås forskningsdata om dödligt våld bearbetad och kompletterad av CES och KI.

I Stockholms län har 87 procent (271 av 312) av fallen uppgift om drogrelation finns. Och i de fall där en drogrelation finns (136 st.), finns uppgift om vilken eller vilka droger det i så fall handlar om i 77 procent (105 st.) av fallen. Detta kan jämföras med övriga län där motsvarande uppgifter finns för sammantaget 86 procent (drogrelation överhuvudtaget) respektive 69 procent (typ av drog) av fallen. Med andra ord är bortfallet jämnt fördelat mellan länen.

Även när det gäller kön och ålder på de inblandade i fallen, är bortfallet relativt jämnt fördelat. I fallen med kvinnor som offer finns uppgift om eventuell drogrelation i 94 procent av fallen och för de som har sådan relation finns uppgift om typ av drog i 72 procent av fallen. Motsvarande andel för fallen med manliga offer är 83 respektive 72 procent. Att bortfallet i uppgiften om det överhuvudtaget finns en drogrelation är högre för fallen med män som offer, än för de med kvinnor som offer, hänger ihop med att fallen med män som offer något oftare är ouppklarade, vilket i sin tur oftare ger bortfall på uppgiften om eventuell drogrelation. När gäller de gärningspersoner som finns i materialet, finns uppgift om eventuell koppling till droger, och i så fall till vilken drog, i mycket hög omfattning (96 respektive 77 procent), både i fråga om män och om kvinnor. Detta är naturligt eftersom fallen med gärningspersoner inkodade i materialet rakt igenom är ouppklarade fall där uppgifter om droger allra oftast finns att tillgå.

Baserat på olika åldersgrupper för de inblandade i fallen är skillnaderna mycket små i bortfall om uppgifterna gällande droger. Grupperas materialet utifrån om offren är barn (0–14 år), tonåringar och unga vuxna (15–29 år), vuxna (30–59 år) eller medelålders och äldre (60+) framgår att för alla de tre senare grupperna finns uppgift om eventuell drogkoppling i 91 procent av fallen. Och om drogkoppling finns, finns uppgift om vilken

drog i 73 procent av fallen. För den första gruppen, den med barn som offer, fanns dock ännu högre täckning (98 procent i fråga om drogkoppling överhuvudtaget).

Sammantaget finns i materialet alltså i en klar majoritet av fallen av dödligt våld år 2008 till 2019, uppgifter som beskriver eventuell koppling till droger. Denna goda täckning (minst 80 procent) gäller både Stockholms län och övriga landet, samt även för olika typer av dödligt våld (t.ex. partnervåld eller kriminella konflikter) och för olika grupper av offer och gärningspersoner utifrån kön och ålder. Vid de uppklarade fallen är dock bortfallet i droguppgifter betydligt större än för de uppklarade (33 procent respektive 5 procent). Det kan innebära att resultaten av analyserna möjligen skulle sett lite annorlunda ut om alla fall i materialet varit uppklarade.

Även när det gäller det dödliga våldets koppling till cannabis specifikt är det rimligt att anta att materialet ger en representativ bild. Det finns utifrån ovanstående inte skäl att anta att bortfallet i uppgifter om drogkoppling skulle gälla just cannabis i synnerhet, inte minst som just cannabis är den drog som är vanligast förekommande både i aktuellt material och utifrån allmänna drogvaneundersökningar. Av alla de 301 fall som är drogkopplade i materialet och där vi har uppgift om förekommande typ av droger, är cannabis den förekommande drogen i 171 (57 procent) av dessa.

Det innebär att drygt 25 procent av allt dödligt våld i Sverige år 2008 till 2019 på något sätt var kopplat till cannabis – antingen genom att någon av de inblandade var påverkad av substansen, försökte komma över pengar till substansen eller hade en konflikt kring hantering av substansen.

ISBN 978-91-87691-86-7

**Centrum för epidemiologi
och samhällsmedicin**

REGION STOCKHOLM